

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Domagały-Trzebuchowskiej nt.

Umiejętności retoryczne uczniów szkoły podstawowej – perspektywa dydaktyczna

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgr Anny Domagały-Trzebuchowskiej pt. *Umiejętności retoryczne uczniów szkoły podstawowej – perspektywa dydaktyczna*, obejmująca 289 stron wydruku komputerowego, wpisuje się zarówno w nurt badań lingwistycznych jak i dydaktycznych. Przyjęcie takiej szerokiej perspektywy badawczej pozwoliło Autorce połączyć rozważania teoretyczne z praktyką szkolnego kształcenia językowego. Podstawę materiałową części praktycznej rozprawy stanowi bogaty i różnorodny zbiór tekstów, zebrany w trakcie kilkuletnich (2018-2021) badań prowadzonych w trakcie pracy zawodowej. Doktorantka z powodzeniem łączy zainteresowania naukowe z doświadczeniem zawodowym nauczyciela języka polskiego, co ma wpływ na podjęty problem badawczy i kształt recenzowanej dysertacji.

Powstała praca ma charakter dychotomiczny, co jest spójne z postawionym celem badawczym: *Celem rozprawy jest zaprezentowanie uwarunkowań procesu dydaktyki retorycznej oraz próba opisanie wybranych umiejętności retorycznych uczniów szkoły podstawowej* (s. 12). Dwa główne cele badawcze determinują kształt rozprawy. Uwarunkowania procesu dydaktycznego rozumie Autorka bardzo szeroko i poświęca im wiele miejsca w swoim tekście. Całość badań osadza na szerokim tle historii kształcenia retorycznego.

Pierwsze pięć rozdziałów, zajmujące nieco ponad połowę tekstu (123 strony), ma charakter teoretyczny i stanowi interesujące opracowanie tradycyjnych i współczesnych czynników wpływających na kształt uczniowskich tekstów analizowanych w rozdziale szóstym.

Rozważania autorka rozpoczyna od przedstawienia założeń metodologicznych przyjętych w rozprawie. Należy zauważyć, że Doktorantka, dostrzega problem wieloznaczności pojęcia *retoryka* we współczesnych badaniach z zakresu wielu dyscyplin, w tym w dydaktyce, w związku z czym dąży do przedstawienia złożoności tego problemu,

przywołując np. dyskusje toczące się na wielu polach badawczych: literaturoznawczym, językoznawczym, dydaktycznym (np. Rusinek i Lichański; s. 7-8). W obliczu wielości naukowych ujęć tego problemu zbudowanie rozdziału przedstawiającego granice ujęcia prezentowanego w dysertacji pozwala czytelnikowi już na wstępie ustalić, że najważniejszą przyjętą w recenzowanej pracy perspektywą badawczą będzie spojrzenie dydaktyka, co sygnalizuje autorka już w podtytule pracy (*perspektywa dydaktyczna*). Postawione na s. 13 pytania badawcze koncentrują się na retoryce powiązanej z edukacyjną oraz wychowawczą rolą szkoły i nauczyciela.

Kolejne rozdziały (niewyodrębnionej formalnie części pierwszej) recenzowanej dysertacji poświęcone są prezentacji szerokiego tła historycznego (także w zakresie historii pedagogiki) oraz teoretyczno-literackiego, na którym ukształtowały się zasady współczesnej dydaktyki polonistycznej w zakresie rozwoju kompetencji retorycznych uczniów. Doktorantka prowadzi wywód podbudowany solidną lekturą literatury przedmiotu. Poprawnie dobiera bibliografię, sięgając po lektury klasyczne i najnowsze, pokazuje, jak na przestrzeni wieków zmieniało się spojrzenie na szkolenie idealnego mówcy, jak łączono i rozdzielano kształtowanie kompetencji komunikacyjnych i wychowawczych i jak te dwa nurty wpływały na zmiany w pojmowaniu retoryki. W kolejnych rozdziałach znajdujemy szczegółowe (niekiedy zbyt szczegółowe) informacje o historii kształcenia retorów od czasów rzymskich począwszy po współczesne koncepcje zagraniczne i polskie, które nadal mają związek ze swoimi antycznymi korzeniami (np. autorka przekonuje, że szkolna polonistyczna sytuacja dydaktyczna oraz wymagania egzaminacyjne wiążą się z antycznym rozumieniem retoryki i jej związku z komunikacją społeczną, s. 27). Autorka wskazuje na liczne związki dydaktyki hellenistycznej i później chrześcijańskiej ze współczesnymi trendami w kształceniu kompetencji komunikacyjnych uczniów oraz – wpływającymi na model dydaktyczny tego kształcenia – wymaganiami egzaminacyjnymi. Zauważa zarówno obecność toposów literackich w hellenistycznym etapie kształcenia retorycznego jak i sprowadzenie retoryki jedynie do techniki stylistycznej w etapach późniejszych. Te same tendencje obserwuje w współczesnych dyskusjach nad kształceniem retorycznym, a lekturę zebranych ważnych bibliograficznych pozycji trafnie odnosi do współczesnych trendów dydaktycznych obecnych w polskiej szkole. W rozdziale 3. zatytułowanym *Dydaktyka* Doktorantka przywołuje rozważania B. Sobczak, H. Zgólkowej, A. Rypel, A. Szurka, J. Wasilewskiego, I. Pałuckiej-Czeniak, B. Udzik i innych dydaktyków szeroko je relacjonując. Autorka podejmuje próbę problematyzacji toczących się dyskusji dydaktycznych. Pomaga w tym Doktorantce ankieta, przeprowadzona wśród nauczycieli, będąca jednym z etapów badania. Wyniki tego badania

odnosi autorka do postulatów formułowanych przez niektórych dydaktyków (np. Licheński, Rypel, s. 52-52) oraz do szerokiej wiedzy własnej z zakresu historii dydaktyki retorycznej. Wprowadzone do tekstu schematy (s. 59) dobrze ilustrują problemy dostrzeżone przez Autorkę, pozwalają jasno zobrazować uwikłania, w jakie współczesna szkolna sytuacja dydaktyczna wplotła retorykę, sprowadzając ją do umiejętności wypełnienia przez ucznia struktury i jednocześnie pozbawiła najważniejszego – perswazyjnego – elementu. Zręcznie ujmuje to Doktorantka pisząc, *o czym przekonuje nauczyciela uczeń, skoro uczeń w realizacji tematu wskazuje na zakresy argumentacyjne zaprezentowane przez nauczyciela*(s. 59), ponadto, zauważa Autorka, często przedmiotem wypowiedzi ucznia mają być tematy dalekie jego doświadczeniu, co również, jak zauważa wielu dydaktyków, prowadzi do banalizacji treści, ponieważ uczeń się z tą treścią nie identyfikuje. Wszystkie te spostrzeżenia Autorka ilustruje przykładami z zebranego w badaniu materiału.

Uzupełnieniem przeglądu teorii i historii kształcenia retorycznego są przedstawione w rozdziale 4. analizy dokumentów oświatowych oraz podręczników. Na pracę nauczyciela, kształcenie przez niego sprawności retorycznych uczniów, mają wpływ przede wszystkim wymagania obowiązującej podstawy programowej oraz podręczniki wybrane do realizacji tych wymagań oraz kształt egzaminu kończącego dany etap edukacyjny. Doktorantka poszukuje odniesień retorycznych formułowanych wprost, ale też tych wprowadzanych pośrednio. Doktorantka również wiele uwagi poświęca roli lektury szkolnej w procesie rozwoju kompetencji retorycznych uczniów, wskazując na ograniczanie etapu *inventio* i związanie wyobraźni uczniów koniecznością odwoływania się do lektur. Wywód uzupełniają przykłady z zebranego uczniowskiego materiału. Autorka zwraca również uwagę na *relatywny niedobór tekstów literackich osadzonych w realiach współczesnego świata* (s. 77). Doktorantka, prowadząc badanie wybranych serii podręczników, *poszukując odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób wprowadzane są elementy retoryczne w szkole* (s. 80), dostrzega złożoność procesu kształcenia sprawności retorycznych sterowanego przez podręczniki, dlatego też swój opis przedstawia aż w pięciu perspektywach (s. 80).

Słuszne są też przedstawione w tym rozdziale kryteria wyboru programów i podręczników poddanych analizie, zdecydował ich udział w rynku podręczników (np. duże nakłady *Nowej Ery* oraz *Gdańskiego Wydawnictwa Oświatowego*) i powiązanie z badaniem empirycznym. Wnikliwa analiza przedstawiona w recenzowanej dysertacji powiązana została z celami nauczania. Badanie programów i podręczników ilustruje Doktorantka wynikami swojej nauczycielskiej pracy z tym podręcznikiem. Pozwala to Autorce rozprawy nie tylko analizować podręcznik, ale weryfikować swoje ustalenia w praktyce.

Wiele uwagi oraz miejsca poświęcono w recenzowanej pracy omówieniu trzech wybranych do badania empirycznego form, są to wypowiedź argumentacyjna, rozprawka, przemówienie. Odrębne podrozdziały (5.4, 5.5.) poświęcono porównaniu wypowiedzi argumentacyjnej z rozprawką, co przy nieostrości tych pojęć jest zadaniem trudnym. Za najważniejszą różnicę pomiędzy rozprawką a wypowiedzią argumentacyjną uznaje Autorka zakres tematyczny, wyjaśnia: *W przypadku wypowiedzi argumentacyjnej tematy zaproponowanych do realizacji prac oscylują wokół zjawisk otaczającego świata czy aktualnych zjawisk kulturowych i społecznych oraz prowokują do pozaliterackich odwołań. [...] W przypadku rozprawki tematy do realizacji odnoszą argumentację do lektur...* (s. 109). Analizując podręczniki Autorka, omawiając konkretne zadania z podręcznika, zauważa, jak istotną rolę w kształceniu odgrywa nauczyciel, wyraża to wprost, pisząc np. *uczeń, bez sugestii nauczyciela, nie wykorzysta w realizacji nabytej już wiedzy* (s. 113) czy: *Rolę tę pozostawiono nauczycielowi prowadzącemu zajęcia* (s.123).

Podstawą ustaleń teoretycznych jest perspektywa szkolna, stąd autorka rozpatrując podręcznikowe definicje tych dwu bliskich sobie gatunków wypowiedzi pisemnych, odnosi je do swojego dydaktycznego doświadczenia. Warto zauważyć, że Doktorantka poprawnie łączy perspektywę nauczyciela i badacza, nawet w tych bardzo praktycznych rozdziałach, nasyconych wieloma przykładami potrafi na treści wpisane w podręcznik nałożyć klasyczne teorie pracy nad tekstem (*inventio, dispositio, elocutio*). Cały podrozdział (5.7) poświęca osadzeniu badanych trzech form wypowiedzi w kontekście teorii lingwistyki tekstu, po raz kolejny wkraczając na grunt teoretycznych rozważań związanych z próbą wyznaczenia granic pomiędzy wypowiedzią argumentacyjną a rozprawką (niestety niekiedy powtarzając niektóre treści wcześniej już wypowiedziane, np. s. 119).

Próba ukazania procesu rozwijania umiejętności retorycznych uczniów szkoły podstawowej (por. s.12) – jak ujmuje to Autorka – zdeterminowała charakter drugiej (choć, już zauważono – niewydzielonej) części pracy. Doktorantka badaniu empirycznemu poświęca szósty (ostatni) rozdział rozprawy, który pozostaje w ścisłym związku z wcześniejszymi rozważaniami, zwłaszcza tymi dotyczącymi szkolnego rozumienia wypowiedzi argumentacyjnej, rozprawki oraz przemówienia.

Zrelacjonowane w tym rozdziale badanie zebranych uczniowskich wypowiedzi stanowi integralną część dysertacji i zmierza do ustalenia, jak w szkole podstawowej rozwijane są kompetencje retoryczne uczniów. Autorka wyjaśnia, że badanie było procesem rozłożonym w czasie, pisze: *Badanie rozwijania umiejętności retorycznych z założenia jest obserwacją procesu, na którego przebieg mają wpływ nie tylko nabywana z biegiem lat*

wiedza teoretyczna, ale również praktyczne umiejętności z zakresu tworzenia różnych tekstów. W wypowiedziach pisemnych o charakterze argumentacyjnym odnaleźć można, opanowane na wcześniejszych poziomach edukacji, umiejętności... (s. 124). Autorka zmierza zatem do obserwacji procesu *nadbudowywania świadomości tworzenia wypowiedzi retorycznych, w którą wpisane zostaje świadomość organizacji graficznej, dalej merytorycznej wypowiedzi oraz rozwijanie świadomości perswazyjnej roli języka* (s. 125). Wybierając do badania trzy formy wypowiedzi, koncentruje się na obserwacji innych kompetencji przy analizie każdej z tych form (s. 125). Zauważyć należy, że jest to wybór uzasadniony, powiązany ze specyfiką gatunku i prowadzący do ciekawych wniosków z badania. Daje jednocześnie możliwość skupienia się na różnych wypreparowanych kompetencjach uczniowskich, np. kompozycyjnych przy wypowiedzi argumentacyjnej, czy umiejętności wprowadzania sytuacji komunikacyjne do przemówienia. Dodać należy, że w trakcie analizy autorka nie pomija pozostałych czynników retorycznych, co niekiedy powoduje rozmycie wyводу.

Doktorantka ma jednak świadomość wielości uwarunkowań procesu kształcenia kompetencji retorycznych uczniów, czemu daje wyraz zarówno w rozdziale *Założenia metodologiczne*, pisząc, że *zmiennymi będą chociażby pojawiające się nowe formy kontaktów międzyludzkich, podążające za innowacyjnością kultura i popkultura, literatura i media oraz rozwijające się w przestrzeni wirtualnej social media* (s.12), jak i w rozdziale 6. analitycznym, kiedy podejmuje próbę opisanie dostrzeżonych w pracach tendencji realizacyjnych.

Obserwacje są wnikliwe i wielowymiarowe, ponieważ badana grupa to uczniowie Autorki, zatem doktorantka mogła obserwować proces rozwoju ich kompetencji na każdej lekcji przez kolejne lata edukacji polonistycznej. Wprowadzając czytelnika do rozdziału 6. wyjaśnia, że w latach 2016-2017 prowadziła obserwacje wstępne, a w latach 2018-2021 prowadziła badania właściwe, to wieloletnie doświadczenie nauczycielskie sprzężone ze spojrzeniem badacza wpłynęło na wybór korpusu tekstów poddanych obserwacji. Autorka wyjaśnia, że kryterium wyboru była wstępna analiza *setek prac*. Brak precyzji sformułowań *wstępna analiza oraz setek prac* autorka wyjaśnia w przekonujący sposób, pisząc: *W procesie badawczym w odniesieniu do umiejętności argumentacyjnych doszukiwano się reprezentatywnych, bo powtarzalnych schematów budowy wyводу. W tym celu, zanim wybrano materiał zaprezentowany w rozprawie, analizie poddano setki prac uczniowskich i ostatecznie zdecydowano się na zamieszczenie tych, które prezentują pewną powtarzalność. Materiał badawczy został zestawiony w taki sposób, by jak najlepiej opisać umiejętności retoryczne* (s. 14). Ta dostrzeżona powtarzalność umożliwiła teoretykowi (badaczowi)

i jednocześnie praktykowi zbudować cenną, wnikliwą i szczegółową analizę trzech najtrudniejszych form szkolnych wypowiedzi.

Grupę badawczą stanowili uczniowie jednej szkoły, liczna grupa (blisko 250 uczniów) wiąże się z wytworzeniem wielu prac. Doktorantka nie podaje dokładnej liczby zanalizowanych wypracowań, często przywołując całe teksty, innym razem fragmenty nie pozwala zorientować się czytelnikowi w rozmiarze materiału, zmierza jednak do wyprowadzenia wniosków ogólnych. Wydaje się, że niekiedy nauczycielskie doświadczenie pracy w badanym zespole bierze górę nad bezstronną obserwacją badacza. Autorka zna swoich uczniów, obserwuje ich i zapewne z pasją uczy wiele lat, każda ich wypowiedź pisemna jest dla niej ważnym etapem w ich rozwoju.

Zastosowane do analizy zebranych tekstów narzędzia: „rhetorical criticism” (krytyka retoryczna), nowa retoryka Chaima Perelmana oraz lingwistyka tekstu pozwoliły jednak Autorce dostrzeżenie powtarzalne aspekty retoryczne w badanych pracach, a tym samym umożliwiły wyjście ze nauczycielskiego schematu oceniania i jednocześnie dały możliwość skutecznego połączenia dwu przyjętych naukowych perspektyw: tradycyjnej i nowoczesnej.

Analizując podręczniki wykorzystywane na lekcji oraz wprowadzając do rozprawy informacje na temat lekcji przygotowujących uczniów do tworzenia wypowiedzi retorycznych (cykle i konspekty), jak wyjaśnia autorka *próbowano opisać nie tylko efekty prac uczniowskich, ale również czynniki na nie wpływające* (s. 126), co niewątpliwie się powiodło. Cenną częścią pracy są bowiem przykłady lekcji, które rozwijają kompetencje retoryczne uczniów. Ta część dysertacji dowodzi, że autorka doskonale łączy wnikliwość badacza i językoznawcy z codzienną praktyką nauczycielską. Warto dodać, że analizie poddano prace bardzo młodych ludzi (od 9 do 13 lat), którzy dopiero rozwijają swoje kompetencje komunikacyjne, zatem taka analiza nie należy do najłatwiejszych. Założenia badacze zmieniła również sytuacja pandemiczna i wprowadzenie zdalnego nauczania, co wpłynęło na zmianę form pracy nauczyciela, brak kontaktu osobistego, a izolacja niewątpliwie zakłóciły proces zdobywania kompetencji mówionych, co Autorka zauważa, analizując przemówienia (z konieczności tworzone pierwotnie jako pisemne wypowiedzi, po zmianie warunków epidemicznych wygłaszane).

Najobszerniej omawia Autorka wypowiedzi argumentacyjne. Wywód porządkuje według analizowanych elementów retorycznych (umiejętności kompozycyjne, segmentacja tekstu), podaje szereg ilustracji z zebranego materiału, przytacza obszerne fragmenty. Analiza rozprawek przebiega według innego schematu badawczego, tu autorka poszukuje poza umiejętnościami komponowania tekstu także umiejętności trafnego i funkcjonalnego

wykorzystania artefaktów literackich i kulturowych (s. 157). W tekście zamieszczono wiele w całości przywołanych wypracowań, co ma oczywiście wartość poznawczą, ale utrudnia czytelnikowi podążanie za analitycznym wywodem. Autorka zdaje się dostrzegać tę trudność i w tym miejscu tekstu wprowadza jego segmentacje wyodrębniając nazwiska przywoływanych przez uczniów autorów oraz obszary, do których się obwołują (s. 161-166). Szczegółowa analiza wielu wypracowań pozwala czytelnikowi poznać szereg realizacji, jednocześnie utrudnia dostrzeżenie prawidłowości i wspólnych tendencji w rozwoju kompetencji retorycznych badanych uczniów. Warto jednak zauważyć, że Autorka trafnie podsumowuje swoje rozważania i formułuje wnioski, przede wszystkim pozostając wierna przyjętemu założeniu badania procesu narastania kompetencji retorycznych uczniów (np. pisząc: *Jest to umiejętność, którą stanie się podstawą tworzenia tekstów o charakterze argumentacyjnym wymaganych na dalszych etapach edukacji*, s. 178) oraz niezmiennie dążąc do zaobserwowania różnic pomiędzy wypowiedzią argumentacyjną a rozprawką (np. konkludując: *Prace w formie rozprawek różnią się od wypowiedzi argumentacyjnych natężeniem nagromadzonego języka perswazji, którego w rozprawkach jest mniej. Uwagę zwraca fakt, że narracja tekstu ukierunkowana jest na udowodnienie stanowiska, a nie, jak miało to miejsce w przypadku wypowiedzi argumentacyjnej, na przekonanie odbiorcy do niego. Tym samym zmienia się rola odbiorcy, którego w przypadku rozprawki dużo trudniej nazwać czy zidentyfikować*, s. 170).

Ostatnia forma badanych wypowiedzi – przemówienie – ma nieco inny charakter niż poprzednio omówione, to forma, w której analizie Doktorantka skupia się na poszukiwaniu sposobów budowania sytuacji komunikacyjnej oraz na obserwacji sposobu wygłaszania napisanego wcześniej przemówienia. Poznajemy nie tylko teksty uczniów, ale również (jak poprzednio) relacje z dydaktycznej pracy Autorki nad rozwijaniem tych kompetencji.

Badania jakościowe opisane w rozdziale szóstym zwracają uwagę swoim rozmachem (kilka lat, duża grupa tekstów, zróżnicowanie wiekowe uczniów) i wielowymiarowością analiz. Jednocześnie ujawnia się w tych rozważaniach nauczycielska pasja Autorki, która proponuje swoim uczniom tematy prac rozwijające wyobraźnię, o silnej funkcji impresywnej, obejmujące szereg zagadnień związanych z doświadczeniem życiowym młodego człowieka, jego pasjami, ale także ważnymi treściami kulturowymi i wreszcie lekturą, także tą spoza kanonu. Wszystko to zaowocowało zebraniem korpusu tekstów, w którym autorka znalazła obszerny materiał badawczy. W rozdziale szóstym zamieszczono się zatem wiele wniosków szczegółowych, trafnie sformułowanych przez Autorkę, wato jednak byłoby je zebrać i uogólnić w kończącym badanie podsumowaniu tego rozdziału.

Zakończenie wieńczące rozważania odnosi się do całości rozprawy. Autorka nie tylko podsumowuje swoje rozważania, ale co istotne, wprowadza postulaty dydaktyczne, przekonując, że w świetle jej badań, ich realizacja (np. zmniejszenie roli lektury obowiązkowej na egzaminie ósmoklasisty) wpłynęłyby pozytywnie na rozwój kompetencji retorycznych uczniów szkół podstawowych.

Na zakończenie recenzji podkreślić należy wysoką sprawność redakcyjną autorki. Rozprawa napisana jest jasnym stylem, czytania nie utrudniają drobne błędy redakcyjne, np. interpunkcyjne. Autorka nie uniknęła jednak powtórzeń i niekiedy zbytniego uszczegółowienia wywodu. Warto byłoby niektóre problemy szczegółowe ująć w nadrzędne ramy ogólnych tendencji zauważonych w analizowanych wypowiedziach uczniowskich.

Autorka doskonale wiąże na poziomie problemowym wszystkie swoje rozważania z każdego z rozdziałów. Wykorzystuje wcześniej dokonaną analizę obszernej i reprezentującej wiele dyscyplin naukowych bibliografii (s. 219-224). Charakteryzując kształcenie retoryczne od czasów starożytnych po współczesność polskiej szkoły, dostrzega podobieństwa i różnice, wskazuje na trwałość wielu koncepcji w polskiej dydaktyce i postuluje większe wykorzystanie tradycyjnych doświadczeń, np. szersze wykorzystanie etapu *inwentio* w tworzeniu tekstu przez współczesnego ucznia.

Badanie ma charakter złożony, jak podaje autorka, ma charakter eksperymentu i badania jakościowego, prowadzone było na przestrzeni wielu lat w różnych formach, co ilustruje tabelka (s. 127). Jednak warto byłoby bardziej precyzyjnie opisać (w jednym miejscu) wszystkie elementy procesu badawczego (od przyjęcia założeń wstępnych obserwacji, poprzez cel oraz konstrukcję ankiety, po wybór grup badawczych, ich charakterystykę, opis tworzenia korpusu badanych prac i wreszcie opis samej procedury analizy). Czytelnik znajduje te wszystkie informacje jednak są one rozproszone w tekście (np. ankieta po raz pierwszy pojawia się na s. 50, brakuje o niej informacji w rozdziale metodologicznym, nie znajdujemy także informacji o ogólnej licznie zanalizowanych prac, cyfry z tabelki to jedyne dane na temat liczby uczniów w klasach, niekiedy autorka podaje, że zebrano wszystkie teksty od uczniów, innym razem, że wykonanie zadania było dobrowolne, w kolejnych rozdziałach analitycznych znajdujemy przykłady pojedynczych analiz, nie jest jasne, czy autorami analizowanych prac są ci sami uczniowie uczęszczający kolejny rok do wyższej klasy czy też inni). Brak tych danych nie zmniejsza wartości pracy, wnioski są silnie umotywowane, wynikają niewątpliwie z rzetelnej i metodologicznie poprawnej analizy zebranego bogatego materiału, niemniej zebranie i zaprezentowanie także danych liczbowych

byłoby istotnym uzupełnieniem badań jakościowych prezentowanych w recenzowanej rozprawie.

Warto zauważyć, że lektura załączonych do rozprawy aneksów pozwala dostrzec ogrom pracy włożonej w badanie materiału (zebranych prac oraz podręczników). Ujawnia też, co cenne, umiejętność porządkowania dostrzeżonych prawidłowości w rozwoju retorycznym uczniów (Aneks 2. *Umiejętność komponowania logicznego wyводу opartego na sztuce argumentowania – badanie wstępne*). Wydaje się, że takiego (sproblematyzowanego) ujęcia materiału zabrakło w kolejnych podrozdziałach rozdziału 6.

Podsumowując: rozprawę doktorską mgr Anny Domagały-Trzebuchowskiej nt. *Umiejętności retoryczne uczniów szkoły podstawowej – perspektywa dydaktyczna* uznaję za aktualne, merytorycznie wartościowe, metodologicznie poprawne i dobrze zrealizowane opracowanie ważnego problemu z zakresu lingwodydaktyki. Rozprawa przynosi przegląd dorobku wielu pokoleń nad rozwojem kształcenia retorycznego, systematyzuje tę wiedzę i sprzęga ją z doświadczeniami współczesnych nauczycieli kształtujących umiejętności retoryczne uczniów. Spełnia ona wymogi stawiane rozprawom doktorskim i wobec powyżej przedstawionej pozytywnej jej oceny wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Aneta Dębicka